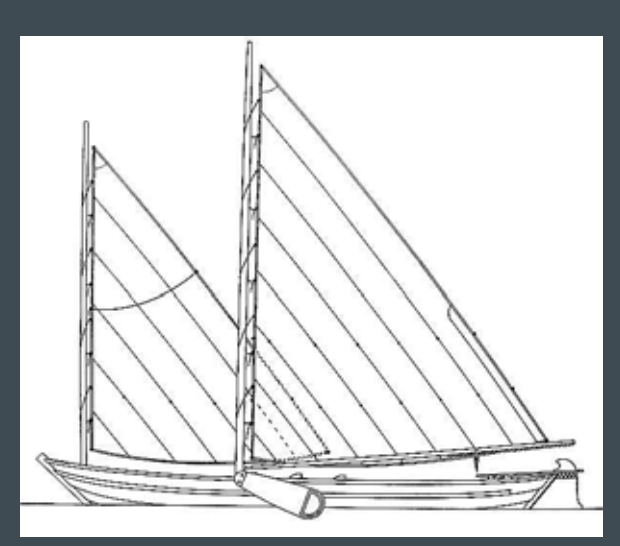

Constructietekeningen, door Gerrit Schutten.

Zeilplan van de melkschuit.

Een Waterlandse melkschuit tussen Amsterdam en Waterland, geschilderd door Ludolf Bakhuizen (1630 - 1708).

Euwenlang liepen Waterlandse melkmeisjes met jukken door Amsterdam

Laatste melkschuit verdween in 1909

KOOSREITSMA@NHD.NL
DURGERDAM - Meer dan 300 jaar lang staken Waterlandse melkschuiten het IJ over om melk en karnemelk naar Amsterdam te brengen. Anton Wegman (58) uit Durgerdam schreef er een boek over. En met de opbrengst hoort hij een replica van zo'n schuit te laten bouwen.

„Uit IJpendam en Watergang, Broek in Waterland, Ransdorp en Zunderdorp kwamen ze, de vaarboeren met hun melkschuiten. Maar ook uit Landsmeer en Oostzaan. Honderd jaar geleden is de laatste, De Jonge Willem, uit de vaart genomen. Opgevoerd in een houtkachel. Het was 1909. De eigenaar kreeg een slooppremie van 50 gulden.”

„In 1902 is nog geprobeerd een petroleummotor in De Jonge Willem te zetten, een stoommachine was te zwaar. Maar de explosiemotor op petroleum kwam er ook niet, die was waarschijnlijk te duur.”

Anton Wegman is projectonderzoeker bij Het Scheepvaartmuseum in Amsterdam. Hij verzamelt kennis over de collectie en schrijft er artikelen over. „Ik heb altijd een band met Waterland gehad”, vertelt hij. „Als jongen stapte ik bij mooi weer op de fiets en nam de pont voor een fietstocht door landelijk Noord.” Hij woont sinds 1996 aan de Durgerdammerdijk.

Door het onderzoekswerk voor de museumcollectie is Wegman heel wat te weten gekomen over de melkschuit. „Als je toch aan het zoeken bent, neem je dat mee. Uiteindelijk dacht ik: ik moet daar iets mee doen.”

Hij toont een gedetailleerde tekening van een melkschuit. „In Nieuwendam en Durgerdam waren scheepswerven. Daar werden ze gebouwd. De

Gevelsteen met daarin een Waterlands melkmeisje afgebeeld.

eerste zeiljachten voor de pleziervaart, die zo rond 1600 speeljachten worden genoemd, zijn op basis van dit model gebouwd. Het is een typisch bootje. Je herkent 'm aan de tuigage met twee masten. Het model is in 300 jaar nooit wezenlijk veranderd. Een knikspant met een vlakke bodem en één vaard, dat bij het overstapen gaat aan de andere kant van de boot wordt gehangen. Verstaing ontbreekt. Dat maakt de boot flexibel: is er voldoende wind dan zeilen ze, zo niet dan wordt er geroeid. Het was een eenvoudig ontwerp: goedkoop om te bouwen en geschikt voor ondiep water.”

Maar het boek draait om meer dan alleen het bootje. Het geeft een indruk van de Waterlandse melkhandel door de eeuwen heen. Een kaartje in het boek toont de Waterlandse

'melkstromen' vanaf de zeventiende eeuw. „Verduurzamen betekende vroeger: kaas maken, zegt Wegman. „Melk die 's ochtends vroeg met de hand uit de koe werd 'getrokken' ging nog dezelfde dag, in tweeënhalve uur, naar Amsterdam. Je moest het vroeger dagvaders aanleveren. Niet alleen waren er geen mogelijkheden tot koelen. Verhit werd het ook niet. Thuis wel. Om er pap van te koken of beslag van te maken, voor het bakken van pannenkoeken.”

Het vervoer van zuivel gaat inmiddels al honderd jaar over de weg. De veehouder bewaart zijn melk gekoeld en de tankwagens die het komt halen is ook gekoeld. Enkele dagen later staan de literspakken in het schap: vol, halfvol of mager. Vroeger had je alleen volle melk en aangelengde melk. Vooral in tijden van schaarste werd er

nogal eens aangelengd. Want het aanbod schommelde, en dus de prijs. 's Winters kwam er door gebrek aan voer soms helemaal geen melk meer uit de Oost-Waterlandse dorpen. Wel uit Oostzaan. Want de boeren daar gaven hun koeien in de wintermaanden restproducten uit de Zaanse industrie, onder meer van de pelmolens, te eten. Ze konden het hele jaar door melk aanbieden en profiteerden bovendien van een flink gestegen melkprijs.”

Watersnoodmelk

„Overstromingen kwamen tot begin twintigste eeuw vrij regelmatig voor en konden de prijs ook opdrijven. In 1916 was er nog een. Die legde de melkproductie zelfs zodanig plat dat er 'watersnoodmelk' uit Friesland werd gehaald.”

„Bovendien werd er schip-

Expositie

Het boek 'De Waterlandse Melkschuit' werd gisteren gepresenteerd in Stadsdeelkantoor Amsterdam-Noord. Gelijktijdig is daar een kleine expositie over de melkschuiten van start gegaan. De expositie duurt van 11 februari tot 11 maart 2011 en is gedurende kantooruren gratis te bezichtigen. Het adres is Buikslotermeerplein 2000 in Amsterdam.

Anton Wegman FOTO KOOS REITSMA

breuk geleden. Het IJ was vroeger breder dan nu en stond onder invloed van eb en vloed. Het kon daar behoorlijk spaken. Vooral wanneer de scheepjes op de terugweg leeg overstaken, liepen ze risico. Verstandige schippers vulden, voor ze bij harde wind naar huis voeren, de lege melkvaten met water.”

Geen wonder dat de schippers als bijverdienste soms passagiers meenamen. Wegman: „Tot ergernis van de beurtschippers, zoals die van het Buiksloterveer, omdat ze het stadsbestuur flink veel betaalden om een vaarverbinding

Vertrek van een Waterlandse melkschuit bij de Schreierstoren, geschilderd door J.A. Rust (1828-1915).

te mogen onderhouden. Aanklachten wegens inkomstendering komen veelvuldig voor, zo blijkt uit ambtelijke stukken.”

„Aanvankelijk zijn het de boeren zelf die met de melk varen, en is een melkschuit een gezamenlijk bezit. De boeren hadden vaak een aandeel in zo'n schuit.” Zo had je de Broecker staffersboeren, waarbij 'staffersboeren' een verbastering is van 'stadsvaartboeren'. „In testamenten wordt gesproken over de overdracht van zo'n deelname en over het recht af te nemen bij een melkmarkt.”

Voor het afmeren in Amsterdam gold een oost-westverdeling. „De laatste melkmarkt in de stad voor de boeren uit Oost-Waterland was bij de Nicolaaskerk. De melkschuiten uit Oostzaan en Landsmeer legden aan op de hoek van de Prins Hendrikkade en de Singel.”

Totdat de Fransen de litermaat invoeren, gelden 'schepel' of 'mengel', als gekeurde inhoudsmaten. Waterlandse melkmeisjes die veelal meevaren op de melkschuit dragen de melk in houten emmers aan een juk de stad in. Ze hebben een eigen wijk en brengen de melk aan huis.” „De Melkmeisjesbrug over de Brouwersgracht herinnert nog aan die tijd”, zegt Wegman.

Kraamafdeling

„Euwenlang liepen jonge vrouwen uit Waterland met jukken door Amsterdam. Soms droegen ze wel tachtig liter verdeeld over de twee houten emmers. Zo brengen de schuiten uit Oostzaan dagelijks melk mee voor de kraamafdeling van het Onze Lieve Vrouwe Gasthuis (OLVG).”

Wegman heeft meerdere

afbeeldingen van de Waterlandse meisjes teruggevonden. Ze staan symbool voor sterke en gezonde jonge vrouwen. Later wordt melk met handkarren over de stad verspreid. De tijden veranderen. Stoomschepen meren af aan de Prins Hendrikkade. Ze verzorgen personenvervoer vanuit Purmerend - vanaf 1856 - en Landsmeer en Oostzaan - vanaf 1885 - en nemen de melkvaten aan boord.

De boeren brengen hun melk dan naar de steigers van de stoomschepen, maar ook de stoomtrammetjes die van Purmerend en Edam naar Amsterdam tuffen, nemen melk mee. „De melkschuiten uit Zunderdorp en Ransdorp waren de laatste die verdwenen, honderd jaar geleden.”

Het boek kost 14,50 en is te bestellen op www.waterlandsemelkschuit.nl